

Марко Шуица



ВУК  
БРАНКОВИЋ

*EVOLUTA*

МАРКО ШУИЦА

# ВУК БРАНКОВИЋ

СЛАВНИ И ВЕЛМОЖНИ ГОСПОДИН

*EVOLUTA*



# ЗАШТО КЊИГА О ВУКУ БРАНКОВИЋУ?

*„А лепојис ће рећи: Беше човек  
Племенић; али последњим је делом  
Све избрисао, уништио своју  
Рођену земљу, и име му остиа  
Мрско за векове пошњоње.”*

Виљем Шекспир,  
Кориолан, чин V, III сцена

Одломак из Шекспирове драме с почетка XVII века није случајно одабран као увод у тему ове књиге. Речи енглеског писца добро осликавају неправичну судбину нашег главног јунака на дугом путу кроз историју и народно сећање. Ослањањем на непоуздано епско сећање и искривљен доживљај давних времена, негован је мит о највећем српском антихероју, који траје до данашњих дана. Вук Бранковић, једна од најзнаменитијих личности српске средњовековне историје, остао је запамћен до наших дана, али из сасвим погрешних разлога. Његово име постало је симбол превртљивости, националног издајства и невере. Узроке за такав однос према Вуку Бранковићу не треба тражити у његовим делима и историјској заоставштини; они су настали као ехо неких других времена која су уследила у годинама, деценијама, па и столетјима после смрти Вука Бранковића. Стварање митске и потпуно замућене слике о српском владару, преживелом учеснику Косовске битке, настало је из укореењене људске потребе да пронађе разлоге и објашњења за настале невоље. Велике недаће терају људе да проналазе различите, наизглед добре, а у суштини, једностране и површне изговоре за неуспех, претрпљени пораз, или окончање једне плодне епохе. Под таквим околностима, обичном човеку више није битно шта припада стварности, а шта свету маште. Сећање на историјске догађаје и личности заодева се у вео примамљивих легенди које се лако памте, дуго трају, а тешко разобличују. Легенде обично нуде разумљива и прихватљива тумачења тегобне стварности, а међу најверљивијим образложењима су она која могу да се вежу за личности, конкретне људе и њихове мане. Најбрже се разумеју и прихватају дате околности када се кривица пронађе у људској природи и поступцима. Поједностављено сагледавање историје, тј. претварање сложених, савременицима често неразумљивих историјских појава у вредносно обојено и емотивно виђење прошлости постаје најпријемчивије када се читаво време једне

епохе пребаци са околности и појава на њене главне протагонисте. У том процесу, замагљени догађаји добијају реалне обресе исцртане биографијама, интимним судбинама и посебно осетљивим људским односима. Историјско језгро потиснуто легендом осуђено је на дуго, али искривљено сећање. Управо такав – дуговечан траг, заснован на имагинарном, а не на стварном, обележио је колективну успомену на главну личност ове књиге.

Зашто је баш Вук Бранковић, један од најутицајнијих племића друге половине XIV века, постао негативан епски јунак, оличење најгорих људских особина – преваре, издајства и безобзирности? До сада су српска историографија и историја књижевности проналазиле различита разумна објашњења, али одговор на тако крупно питање никада није био једноставан, па то не може бити ни данас.<sup>1</sup> Наша намера није да читаоцима понудимо нове одговоре на старе дилеме задирући у неприступачне подручја надисторијског сећања; идеја која је инспирисала писање ове књиге првенствено је професионални, историчарски дуг према основним захтевима науке. На почетку XXI века у српском друштву поново се јавила потреба да се још једном укаже на највеће недоумице и заблуде које су вековима удаљавале успомену на Вука Бранковића од историјске суштине и које су од њега начиниле јединствен национални симбол издаје.<sup>2</sup> С друге стране, постоји и она врста историчарског порива да се ухвати укоштац с највећим заблудама из прошлости које су уткане у сећање једног народа, његову традицију, разумевање прошлости и садашњости, а које творе и сам идентитет нације. Ту је, коначно, и дуг историчара према личности којој је посвећена ова књига. Пре више од сто година написана је једна, за оно време, сјајна и свеобухватна студија о Вуку Бранковићу, која је представљала преломни искорак ка историјској реконструкцији утемељеној на релевантним изворима и научној методологији. Сплетом различитих околности, ти резултати су некако потиснути искључиво у оквиру науке, док је у свести народа и даље остао онај Вук који није постојао у стварности, већ само у умотворинама народних приповедача и певача. Дошло је време да се обнови сећање на историјску улогу Вука Бранковића и да се поново осветли место и улога коју овај владар заузима у историји српског народа и српске државности.

Историјска острашћеност и осуда Вука Бранковића записана је тек почетком XVII века, у делу *Краљевство Словена* бенедиктинског

<sup>1</sup> О историографији о Вуку Бранковићу. М. Благојевић, *О издаји или невери Вука Бранковића*, Зборник Матице српске за историју, 79–80 (2009), 7–42.

<sup>2</sup> D. Stojanović i dr., *Novosti iz prošlosti, znanje, neznanje, upotreba i zloupotreba istorije*, Beograd, 2010, 139.



опата Мавра Орбина, некако баш у време када је и Шекспир писао свог *Кориолана*.<sup>3</sup> Међутим, корени негативног става према српском племићу, из у друге половине XIV века, сежу у нешто дубљу прошлост. Обликовани су, пре свега, државним приликама које су уследиле убрзо после Косовске битке (1389), заправо борбом за политичку превласт између најважнијих српских династија тог времена – Лазаревића и Бранковића.<sup>4</sup>

Поред разлога који су били условљени непосредним политичким приликама, стварању Вуковог надисторијског епског лика допринели су и етички разлози, настали на основу легенде о Косовском боју, а не на историјској позадини самог догађаја и расплета на бојном пољу.

Обликован под различитим утицајима, Вук Бранковић као негативни епски јунак био је одраз идеализованог колективног народног сећања према сумраку српске средњовековне прошлости. Настајање тог сећања могло би се посматрати кроз три историјска раздобља која су се смењивала једно за другим. Имајући у виду да проучавање лика Вука Бранковића у српском епском наслеђу излази изван оквира ове књиге, само ћемо споменути на који начин су се та три средњовековна раздобља српске историје одразила на стварање његовог лика као прототипа антијунака у народном предању.

Први у низу од три историјска периода само је посредно утицао на представу о Вуку Бранковићу. Тај период је запамћен као доба највећег благостања и највећег успеха у развоју српске средњовековне државе. Карактеришу га владавина и успеси првог српског цара Стефана Душана, као и нереална и претенциозна представа Српског царства, која је наставила да траје у историјском сећању народа.

Друга епоха, најдужа по трајању, започела је владавином последњег српског цара Стефана Уроша V Немањића, а окончана је пред сам крај XIV века. У том раздобљу Вук Бранковић је стасавао, стекао име, славу, моћ, власт, изгубио живот. Нестанак Српског царства, разбијање државног јединства на мање територије под влашћу српских господара и османлијска освајања на Балкану – само су нека од обележја тог периода. Тада се стварају и прве клице будуће легенде о Косовском боју, што је укључивало и тражење одговорности и кривице за исход битке. Ова епоха остала је у сенци личности кнеза Лазара и његове погибије у бици, која се касније у народној и црквеној традицији тумачила као „косовски завет” и жртвовање за „царство небеско”.

Почетак трећег раздобља обележен је променама које су и означавале и почетак XV века, и трајао је до средине тог столећа, тј. до краја

<sup>3</sup> М. Орбин, *Краљевство Словена*, Београд, 1968, 102.

<sup>4</sup> в. рукопис

српске средњовековне државности. У овом је периоду сећање на најзначајније догађаје и личности с краја претходног столећа, наравно и на самог Вука Бранковића, добило свој митско-легендарни оквир. Намерно спомињање, или пак прећуткивање знаменитих људи и њихових дела у историјским изворима тог доба, представља важан путоказ за нашу тему. У том смислу треба сагледати и „случај” Вука Бранковића.<sup>5</sup>

Почетком XV века, деспот Стефан Лазаревић, владар Србије, и људи из његовог дворског окружења, подстичући нарочиту културу династичког сећања учвршћивањем култа Светог кнеза Лазара, предредрили су токове и оквире друштвеног сећања на епоху у којој су живели учесници Косовске битке, кнез Лазар и његов зет Вук Бранковић. Ни потоњи долазак на власт Вуковог сина, деспота Ђурђа Бранковића, 1427. године, није допринео промени погледа на прошле догађаје. Можда није било ни време за тако нешто, узимајући у обзир сталну опасност од Турака Османлија која је претила српској држави и чија је судбина висила о концу. Вукови потомци владали су Србијом до њеног коначног слома 1459. године. Падом државе под османлијску власт, на постојећим основама, уобличио се и почео да живи легендарни или надисторијски однос према Вуку Бранковићу.

Историјска слика коју имамо о средишњем од три наведена периода, оном у коме је Вук Бранковић досегао своју биолошку зрелост, политички врхунац, а врло брзо и пад, у великој мери је дефинисана поређењем са епохом која јој је претходила и оном која је уследила. Очигледна је супротност у односу на доба владавине Немањића, нарочито на доба цара Стефана Душана, које је остало запамћено као „златни век” српске историје. Упоређивањем та два раздобља изводи се исправан закључак да Вуково време, али и време кнеза Лазара, припада добу изразитог опадања српске државности. Поједностављено гледано, Вуково доба изгледа као негативни одраз претходног успона Српског царства.

Ипак, највећи утицај на надрастање историјске истине у вечно и митско осуђујуће сећање на Вука Бранковића, последица је различитих појава које су обележиле политичке и културне прилике непосредно после 1389. године. Одређене друштвене појаве у том временском распону постепено су прерастале у историјске процесе који су потрајали и у наредним столећима. Краткотрајни привредни и политички опоравак српске државе у првој половини XV века, у време владавине деспота Стефана Лазаревића и деспота Ђурђа Бранковића, били су само привид који је одложио потпуни губитак самосталности, а који се први пут

<sup>5</sup> О Вуку као негативном јунаку народне епске поезије в. Р. Михаљчић, *Јунаци косовске лејенде*, Београд, 1993, 109–127.

догодио већ 1439. године. Иако се тек у време Ђурђевих синова, унука Вука Бранковића, српска средњовековна држава коначно утопила у Османско царство, крај српске државности остао је у народном памћењу везан за исход и последице Косовске битке,<sup>6</sup> догађаја који се одиграо седамдесет година раније. Косовска битка је заузела централно место у историјском сећању српског народа и потиснула у страну све друге битне политичке догађаје који су јој претходили, као и оне који су уследили. Укљештен између „златног доба” Немањића и привременог успона српске државности и привреде у првој половини XV века, покосовски период политичког успона и превласти Вука Бранковића остао је синоним за најтуробније доба српске средњовековне историје. Потоње предање и епско наслеђе о Ђурђу Бранковићу, његовом сину, створено је под утицајем измишљене Вукове „библијске кривице”; несрећне судбине кнеза Лазара и далекосежних последица Косовске битке.

Нестанком српске државе средином XV века, Вукови потомци, српски деспоти из породице Бранковић, настањени у Угарској, преживела властела и Српска црква, остали су да трају као бледи трагови изгубљене државности, невољни и беспомоћни учесници политичких планова тада две најважније државе на Балканском полуострву – Угарског краљевства и Османског царства. Услед разноврсних политичких, друштвених и културних промена, свест о српској прошлости и идентитет народа обликовани су према другачијим мерилима и потребама измењених околности новог времена. Писана књижевна реч, брижљиво негована у манастирским средњовековним скрипторијама почела је у наредним столећима да уступа место слободнијим усменим формама, утемељеним у различитим легендама.<sup>7</sup> Чежња за давним временима и изгубљеном државом била је продубљена емотивним стварањем култа херојске жртве у Косовском боју. Проткано моралним поукама, сећање на прошлост је замагљивало брижљиве белешке манастирских хроничара. Потискивањем историјске збиље отварао су се врата пријемчивијем, али слободнијем народном памћењу, ослобођеном од средњовековних литерарних жанровских канона. Сећање на важне догађаје, људе и појаве из прошлости, утемељено у реалности, уступало је место епском доживљају искуства грађаном на једноставним, недвосмисленим моделима супротстављених вредности.<sup>8</sup> У оквирима тог процеса профилисала се, не без разлога,

<sup>6</sup> М. Шуица, *Пад Србије у историјској перспективи*, Пад Српске деспотовине 1459. године, Научни скупови САНУ, књ. СXXXIV, Одељење историјских наука књ. 32, Београд, 2011, 263–285.

<sup>7</sup> Р. Михаљчић, *Јунаци косовске легенде*, 186–212, 229–265.

<sup>8</sup> Р. Михаљчић, *истио*.



снажна и препознатљива личност на коју ће се дуго низ столећа упирати прстом као на виновника пораза у одсудном Косовском боју, на узрок пропасти Српског царства. Исход битке која је попримила обележја судара две крајности несвакидашњих размера, као симбол окршаја добра и зла, духовног и материјалног, небеског и овоземаљског, две цивилизације, хришћанства и ислама, вере и невере – морао је бити персонализован. Догађај који је у тумачењу неугог света и путујућих певача имао тежину епилога једне епохе, представљан као казна за грехове, разлог окончања српске средњовековне државе и бреме које се морало понети, временом је добио негативног јунака. Главни кривац за пропаст није могао долазити споља, већ је морао поникнути унутар српског друштва, његове елите, и понети белег издајника. Требало је да ту улогу изнесе неко ко је својим делом и личношћу био толико препознатљив да је лако могао да се поистовети са најзнаменитијим издајником хришћанског света – Јудом.<sup>9</sup> За разлику од кнеза Лазара који је по тумачењу еписке традиције свој живот понудио у замену за „царство небеско” покушавајући да одбрани државу и веру, икона антихероја отелотворена је у личности његовог зета – Вука Бранковића.

На страницама ове књиге покушаћемо да испишемо историју Вуковог живота, да у духу биографске приповести повежемо разасуте фрагменте који су нам преостали из оштећене писане заоставштине и да пружимо утемељену историјску представу о његовом месту у прошлости српског средњег века. Разлог због кога је настала књига о Вуку јесте поновно подсећање на историјску неправду која још увек траје. Иако су историчари са Вукових плећа одавно скинули кривицу издаје у Косовској бици, остала је да тиња некаква неодређена сумња у његове државничке одлуке, па и у понашање током битке. Црква је, опредељујући се за политичке стране у династичким расколима, обликовала Вука као непослушног поданика, нелојалног зета и узурпатора Лазаревог трона. Чак и данас Српска православна црква заступа исти став. Однос између Вука Бранковића и Лазаревића после Косовске битке постао је призма кроз коју се искључиво сагледавао дух времена и, кроз коју се, касније, у свести генерација, доследно искривљавао Вуков морални лик. Народна епика је довршила тај процес демонизовања, који траје до данас а видљив је и у јавном говору – Вуково име и презиме синоним су издаје.

Моја жеља је да књига која је пред Вама још једном развеје неправду која се укоренила у свести нашег народа о личности која је бескомпромисно покушала да заштити људе, веру и државу.

<sup>9</sup> И. Божић, *Неверсјиво Вука Бранковића*, О кнезу Лазару, Београд, 1975, 223–225.; М. Благојевић, *О издаји или невери*, 7.

О ИСТОРИЈСКИМ ИЗВОРИМА И НАУЧНИМ  
ИСТРАЖИВАЊИМА

Услед скромне изворне подлоге, врло је тешко, готово немогуће, саставити заокружену биографију људи који су живели у средњовековној Србији. Изузетак представљају поједине историјске личности, најчешће владари из породице Немањића и најзначајнији црквени великодостојници описани у наративним средњовековним изворима. У српском културном кругу ти текстови најчешће припадају житијима, тј. биографијама светаца. Овај књижевни жанр, који се назива и хагиографски, карактеришу одређена духовна подлога и литургијска намена, пошто се садржај текстова односи на личности које је црква канонизовала и уврстила у свој литургијски програм. У њима се описују живот и чуда светитеља са намером да се представе хришћанске врлине личности којој су житија посвећена, да пренесу поуке. Намена и утврђена структура житија усмеравали су ауторе ка одабиру догађаја које су описивали, а затим су их прилагођавали хришћанским мерилима и потребама култа светитеља. Аутоцензура самих хагиографа, избор догађаја и личности, тип приповедања, пре свега изразито сугестиван начин описивања личности, обликовали су историјско сећање. Због тога је истраживачко поље историчара ограничено. Ипак, и тако усмерене и пробране вести из прошлости представљају непроцењиви извор за реконструкцију историје, разумевање живота и поступака знаменитих људи средњег века. Нажалост, Вук Бранковић, тема истраживања овог рада, не спада у моћнике који су закорачили у круг светитеља, што би подразумевало и писање житија. Његов животни пут није био тема посебних текстова средњовековних писаца и хроничара времена.

Најважнији ослонац у реконструкцији Вукове биографије представљају оскудни и фрагментарни подаци, сачувани успут, у другим списима, или у повељама и писмима, дипломатичкој грађи потпуно другачијег порекла и намене.

Полазиште за свако ваљано истраживање представља дипломатичка заоставштина, наравно уколико је сачувана и ако је доступна. Тако су повеље које је самостално, или са својом браћом издавао Вук Бранковић најпоузданији извори на основу којих се разуме владавина и идеологија овог обласног господара, и на основу чега се могу утврдити и његови тадашњи поседи. Поред властеоских повеља манастирима, важне податке пружа богата ћириличка грађа сачувана у одајама зграде Дубровачког архива. Она у великој мери олакшава реконструкцију збивања на просторима српских земаља у залеђу ове јадранске републике. Иако нису у потпуности очувана, дубровачка документа пружају драгоцене податке о Вуку Бранковићу, без њих не би могао бити растума-

чен, у науци неразјашњен, однос између кнеза Лазара и Вука, нити би мога бити установљен значај који је Вук имао после Косовске битке, све до средине последње деценије XIV века. Исто важи и за латинску грађу Дубровачког архива, заправо одлуке различитих дубровачких управних органа у којима се спомињу, некада само у назнакама, важна збивања из унутрашњости Балканског полуострва. Круг латинске грађе био је допуњен документима из Млетачког архива, нарочито за период самосталног деловања Вука Бранковића. Стари српски летописи, као хроничарски осврт на догађаје преточене у сажете, недоречене вести разврстане по хронолошком следу, више отварају важна историјска питања него што дају одговоре на њих. Књижевни записи, заправо кратке белешке, најчешће на маргинама рукописа, често су тек одшкринуте прозор кроз који допире само толико светлости да можемо наслутити расположење аутора, дух и схватања епохе. Без тих, појединачно посматрано, „малих”, немушних вести које се односе на крај XIV века, не бисмо могли да склапамо слику о Вуку Бранковићу и да трагамо за разлозима који су га наводили на одређене поступке, пажљиво забележене у изворима, или пак само наговештене у понеком ретку. Слику коју покушавамо да одгонетнемо допуњују и материјални остаци попут задужбина, фресака, новца, различитих употребних предмета. Поред наведених, постоји још неколико врста средњовековних извора домаћег и страног порекла које пружају вести о догађајима, личностима и појавама Вуковог времена. Они су такође коришћени приликом истраживања и писања ове књиге. С друге стране, чак и сама чињеница да Вук Бранковић, иако одлучујућа политичка фигура у једном од најтежих периода српске средњовековне историје није спомињан у наративним историјским изворима у којима би се то очекивало, отвара простор за извлачење одређених, нама важних, закључака.<sup>10</sup> Употребом критичког метода, анализом других расположивих а релевантних историјских извора и ослањањем на компаративни приступ у истраживању, у књизи смо понудили одговоре на нека питања која већ деценијама представљају отворену тему у историографији.<sup>11</sup>

Због свега наведеног, приликом писања књиге о Вуку, било је важно усредсредити се на реконструкцију историје повезивањем често разбацаних, недоречених, или контрадикторних вести. У таквим изазовима неопходно је остати на трагу извора и не подлећи прима-

<sup>10</sup> Реч је пре свега о делу Константина Филозофа *Живот и дело Стефана Лазаревића*, насталом у четвртој деценији XV века; в. *Старе српске биографије XV и XVII века*, Цамблак, Констанијин, Пајсије, прев. Л. Мирковић, Београд, 1936.

<sup>11</sup> Теме се односе на постојање издајства у Косовској бици, Вуково племенито порекло, његову политичку улогу, природу владарске идеологије коју је заступао, као и издвајање најважнијих разлика између историјске и легендарне слике о Вуку.

мљивом ослањању на многобројне претпоставке. Хипотезе су важне и оне остају као пут којим може да се проматра и преиспитује прошлост. Ипак, докази, произашли из вести или података из релевантних извора, остају као најчвршћи аргументи. Треба имати на уму да су извори били различитог порекла и да су нудили податке сасвим разнолике садржине и вредности.

\*\*\*

Када је реч о односу српске историографије према Вуку Бранковићу, тек крајем XIX века, у јеку дебате међу српским историчарима старе и нове генерације, појавио се другачији приступ сагледавању његове историјске улоге. До нових помака и трајних резултата дошло се тек сучељавањем ставова романтичарске и критичке историографије. Реч је о дебати заступника две концепције схватања историје. Једна, застарела и конзервативна, своје аргументе је налазила у народној традицији, безрезервно се ослањајући на податке о давној прошлости из непресушног извора непоуздане епске поезије. Друга је покушавала да у историјску науку уведе научни, критички метод реконструкције прошлости, утемељен у провереним изворима блиским збивањима о којима говоре. Међу представницима критичке школе, која се супротстављала традиционалној, романтичарској, предњачио је Љубомир Ковачевић, историчар, професор Велике школе, касније министар просвете Краљевине Србије. Управо је он најзаслужнији за ослобађање Вука Бранковића од историјске кривице за пораз у Косовској бици 1389. године. Можда је његово основно образовање, оријентисано ка природним наукама и математици, утицало на прагматични и рационални приступ историји и стварање неопходне дистанце у односу на непоуздане, касније настале изворе, попут народних епских песама.<sup>12</sup> Уопште, историчари критичког правца тог времена пред собом су имали низ стереотипа и заблуда из средњовековне српске историје које је требало разбијати.

Својим предавањем одржаним у Београду у Грађанској касини 24. марта 1887. године, под једноставним насловом *Вук Бранковић*, Љубомир Ковачевић је отворио ново поглавље у историји српске историјске науке.<sup>13</sup> Значај овог догађаја лежао је у томе што се Љубомир Ковачевић није бавио било којом историјском личношћу, већ најомраженијом фигуром, не само српске народне традиције, већ читаве епске заоставштине, оног духовног наслеђа које је вековима градило стереотипе о српској „црно-белој” прошлости и њеним главним актерима. Преко јавне расправе о Вуку Бранковићу, Ковачевић је јасно исказао мишљење и

<sup>12</sup> *Енциклопедија српске историографије*, Београд, 1997, 440 (Р. Михаљчић).

<sup>13</sup> *Истио*, 297.

поставио путоказ у ком правцу ће се кретати српска научна историјска мисао на крају XIX и почетком XX века. Императив је представљао постављање српске историје на нове основе. Како се испоставило, највише осетљивих и контроверзних питања из средњовековне прошлости било је везано за епоху која је уследила распадом Српског царства и почетком османлијских освајања Балканског полуострва. Интересовање Љубомира Ковачевића за претресање историјских заблуда није сведено само на причу о издаји у Косовској бици и улози Вука Бранковића у њеном коначном расплету. Покушавао је у више наврата, полемички, историјским аргументима, да размрси компликоване односе у одумирућем Српском царству између цара Уроша и краља Вукашина. Тако је неколико пута доказивао да краљ Вукашин није убио цара Уроша.<sup>14</sup> Расправе вођене око најосетљивијих историјских питања нису биле само последица два методолошка принципа у науци, већ су представљале два потпуно различита виђења историјске судбине српског народа и његовог идентитета који се градио на историјским заблудама, а не на реалним догађајима. У време када је Љубомир Ковачевић изнова преиспитивао Вукову историјску улогу, супротстављајући је епском наслеђу, Краљевина Србија припремала се за обележавање пет векова од Косовске битке. У јеку академских расправа своја кључна дела публиковали су поред Ковачевића и Иларион Руварац и Фрањо Рачки.<sup>15</sup> Архимандрит Руварац је нарочито истицао временску удаљеност првих назнака о Вуковом издајству у односу на изворе блиске самом догађају.<sup>16</sup> Величина научног прегнућа и одважности Љубомира Ковачевића мора се сагледати према мерилима онога времена у коме је студија о Вуку Бранковићу настала. То је био век у коме су Срби подигли устанке против Турака надахњујући се епским узорима, улепшаним сећањем на средњовековно доба државног успона и славе. Постепено обнављајући државу, током века стигла је и дуго очекивана независност на Берлинском конгресу 1878. године. Тадашње српско јавно мњење било је изразито патриотски оријентисано, а подржано академском заједницом која је још увек истрајавала на превазиђеном начину сагледавања прошлости, са негодовањем је дочекало другачији иступ критичке истори-

<sup>14</sup> Љ. Ковачевић, *И њо ѿрећи њуи краљ Вукашин није убио цара Уроша*, Београд, 1886.

<sup>15</sup> И. Руварац, *О кнезу Лазару*, објављивано у наставцима више од годину дана у часопису *Сѣражилово*, а потом као посебна књига објављено 1888; прештампано у поменутом зборнику *Бој на Косову – сѣтарија и новија сазнања*, 9–287; Ф. Раčki, *Вој на Косови – изгоси и послједике*, Rad JAZU 97 (1889) 1–68; такође у *Бој на Косову – сѣтарија и новија сазнања*, 365–426.

<sup>16</sup> И. Руварац, *О кнезу Лазару*, Бој на Косову, 275; М. Благојевић, *О издаји или невери*, 7–8.



ографије и проглашен је „јеретичким”.<sup>17</sup> Иларион Руварац и Љубомир Ковачевић морали су да издрже осуде и увреде оних друштвених кругова који су почивали на традиционалним, архаичним вредностима и који, заступајући романтичарска гледишта, нису презали од тога да лично и научно наруше кредибилитет нове генерације српских историчара.<sup>18</sup> Љубомир Ковачевић је одолео притисцима и утврдио позицију нове школе српске историчарске мисли, која је током времена обликовала Универзитет у Београду. Српска критичка историографија и њени главни представници требало је да издрже, не само стручну полемику на нивоу аргумената, већ и да се изборе са изазовима који су лежали у „области односа истраживач – друштво” и појавама које су утицале на слободу деловања истраживача, што према речима Симе Ђирковића „открива отпоре модернизму, протезању научног или ‘реалног’ духа на сопствену традицију”.<sup>19</sup> Истраживање о Вуку Бранковићу, будући професор Велике школе,<sup>20</sup> академик и српски министар просвете, вратио је на почетак историчарског истраживања. Да би његов напор уродио плодом, требало је да поништи уверење о Вуковој издаји које је у историографију ушло преко веома драгоценог, али контроверзног историјског дела *Краљевство Словена* Мавра Орбина, објављеног на самом почетку XVII века. Управо су Љубомир Ковачевић и Иларион Руварац први скренули пажњу на чињеницу да се пре Орбиновог дела Вук Бранковић не спомиње као издајник.<sup>21</sup> Научници су, анализирајући структуру и садржај његовог дела, одавно утврдили да је Орбин био превасходно компилаторски писац и да је од других аутора преузимао заокружене одломке текста не подвргавајући их критичком поступку.<sup>22</sup> Значај *Краљевства Словена* за реконструкцију замагљеног XIV века је вишеструк, пре свега због коришћења историјских извора којима се у међу-

<sup>17</sup> М. Шуица, *Вук Бранковић у делу Љубомира Ковачевића*, Глас СДХИВ САНУ, Одељење историјских наука, књ. 15 (2010), 9–15.

<sup>18</sup> С. Ђирковић, *Преломно доба српске историографије*, О историографији и методологији, Београд, 2007, 98–99.

<sup>19</sup> С. Ђирковић, *Својан Новаковић у развоју српске критичке историографије*, О историографији и методологији, 113.

<sup>20</sup> Управо је долазак Љубомира Ковачевића на место професора Велике школе и симболично означио велики преокрет – заузео је професорско место на Катедри српске историје, које је до 1894. године припадало његовом великом опоненту Пантелији Срећковићу. В. *Енциклопедија српске историографије*, 644–645 (А. Веселиновић); С. Ђирковић, *Јављање „критичке историографије” на Великој школи и Универзитету*, О историографији и методологији, 152–153.

<sup>21</sup> М. Благојевић, *О издаји или невери*, 8.

<sup>22</sup> Реконструкцију изворне подлоге изгубљених извора извршио академик Сима Ђирковић у М. Орбин *Краљевство Словена*.

времену изгубио траг. Вести које је преносио, иако често непроверене, за поједине личности и догађаје представљају једини извор. У време када је крајем XVI века Мавро Орбин састављао своју историју, већ је било обликовано народно предање које је Вука Бранковића сместило у средиште легенде о Косовској бици.

Иако је од објављивања Ковачевићевог дела о Вуку Бранковићу прошло више од једног столећа, истоветне или сличне теме, нарочито оне везане за Косовску битку 1389. године, и даље представљају материју која се користи за учвршћивање националног јединства или злоупотребу историје, најчешће у политичке сврхе. Крај XX века показао је да су теме издајства и жртвовања поново постале лајтмотив „државничких” говора различитих актера. Та појава била је нарочито присутна уочи распада СФРЈ.<sup>23</sup> Она се и данас понавља уочи великих јубилеја, годишњица и нарочито у време обележавања Видовдана. И поред тога што је након дела Љубомира Ковачевића званична српска критичка историографија променила виђење Вукове улоге у историји и нарочито у Косовској бици, српско јавно мњење и даље одржава национални мит о Вуку Бранковићу као највећем српском издајнику. То осећање је још јаче јер је Косовска битка у свести народа још увек најзначајнији догађај у целокупној српској историји.<sup>24</sup> О разлозима за такве ставове могло би се нашироко расправљати, али ова књига није посвећена одржавању полемике са новоромантичарским квазиисторичарима или представницима традиционалног епског виђења националне прошлости.<sup>25</sup>

Већ су Стојан Новаковић и Константин Јиречек преузимали резултате Ковачевићевог истраживања, а непосредно пред Други светски рат и касније дошли су историчари нове генерације који су се ослањали на резултате његовог истраживања и који су их продубљивали. Тако су настали и значајни радови посвећени расветљавању питања везаних за контекст у коме је Вук стицао земљишне поседе, градио своју област,

<sup>23</sup> M. Šuica, *The Image of the Battle of Kosovo (1389) Today: a Historic Event, a Moral Pattern, or the Tool of Political Manipulation*, *The Uses of the Middle Ages in Modern European States, History, Nationhood and the Search for Origins*, R. J. W. Evans and Guy Marchal, Palgrave Macmillan, 2011, 152–175, 152–174.

<sup>24</sup> R. Radić, *Propadanje bez verovanja i poznavanja*, D. Stojanović, *Novosti iz prošlosti*, 107–126.

<sup>25</sup> *Свети кнез Лазар и косовски завеш*, Светигора–Новости, Цетиње–Београд 2007. Публикација у оквиру едиције посвећене српским светитељима, као и свецима који су нарочито поштовани у српској традицији и средини. Структура ових шарених „монографских” издања изведена је комбиновањем лаичких, научних и црквених становишта везаних за личности и култ светитеља којима су посвећене (Св. Сава, Св. Никола, Св. Василије Острошки, Св. Кнез Лазар и други).

учествовао у важним политичким и војним догађајима. У најзначајније радове убрајају се: *Обласи Бранковића* Михаила Динића<sup>26</sup>, *Неверсииво Вука Бранковића* Ивана Божића,<sup>27</sup> *Вук Бранковић и Косовска бијка* Момчила Спремића, *О невери или издаји Вука Бранковића* Милоша Благојевића.<sup>28</sup> И поред низа научних чланака, расправа и осврта у ширим синтезама или монографијама, попут радова Радета Михаљчића и Момчила Спремића, од времена Љубомира Ковачевића није написана посебна монографија посвећена Вуку Бранковићу.<sup>29</sup>

\*\*\*

Објашњавањем Вукових поступака и политичких одлука, које се могу разумети само у складу са временом у коме је живео, показале се да је „Вукова кривица” једна од највећих заблуда и злоупотреба у српској историји. Разумети личност и дело Вука Бранковића значи разумети дух епохе, процесе и појаве у којима је учествовао или које је сам стварао. Тек на основу таквих сазнања могуће је проценити његову улогу у српској историји.

<sup>26</sup> М. Динић, *Обласи Бранковића*, Српске земље у средњем веку, Београд, 1978, 148–177.

<sup>27</sup> И. Божић, *О улози Вука Бранковића*, *Летопис МС* 415 св. 5 (1975), 475–482; И. Божић, *Неверсииво Вука Бранковића*, 223–240.

<sup>28</sup> М. Спремић, *Вук Бранковић и Косовска бијка*, *Прекинут успон, српске земље у позном средњем веку*, Београд, 2005, 235–261.

<sup>29</sup> У склопу ширих тема, Вуковом улогом бавили су се и други српски историчари. В.: С. Ћирковић, *Србија уочи бијке на Косову*, *Косовско-метохијски зборник* 1, Београд, 1990, 3–20, *Историја српског народа II, Године криза и њревирања*, 47–64; *Вук Бранковић*, СБР 1 Матица српска, 2004, 391–393; трилогија Р. Михаљчића – *Крај Српској царствија; Лазар Хребељановић; Јунаци косовске лејенде*.



## О АУТОРУ

Марко Шуица је рођен 1967. године у Београду. Дипломирао, магистрирао и докторирао на Одељењу за историју Филозофског факултета Универзитета у Београду, на коме предаје у звању доцента. Главне теме којима се бави у својим истраживањима, односе се на политичке и друштвене појаве везане за српску државу и друштво на крају 14. века. Објавио је књигу, *Немирно доба српској средњеј века*, као и више уџбеника, научних и стручних радова у земљи и иностранству. Од 2001. године бави се и унапређивањем наставе историје.





# САДРЖАЈ

ЗАШТО КЊИГА О ВУКУ БРАНКОВИЋУ ? .....	5
О историјским изворима и научним истраживањима .....	11
ПОРЕКЛО И ПОРОДИЦА .....	19
Вукови најстарији познати преци .....	19
Севастократор Бранко Младеновић .....	27
Браћа и сестра .....	32
ПОСЛЕДЊЕ ГОДИНЕ СРПСКОГ ЦАРСТВА (1365–1371) .....	39
Повратак Вука Бранковића на баштинске поседе .....	39
Настанак српских обласних господара .....	43
Долазак Османлија на Балканско полуострво .....	48
Битка на Марици 1371. Године .....	51
Рађање „страха од Турака“ .....	55
МЕЂУ ОБЛАСНИМ ГОСПОДАРИМА (1372–1380) .....	59
Борбе за превласт .....	59
ДОБА УСПОНА (1380–1389) .....	75
Јачање државе Вука Бранковића .....	75
Припреме за одбрану .....	80
Напад Османлија на српске земље 1386. Године .....	84
„Страх од Турака“ у областима кнеза Лазара и Вука .....	94
ВУК БРАНКОВИЋ И КОСОВСКА БИТКА .....	103
Битка код Билеће 1388. Године .....	102
Уочи Косовске битке .....	105
Газа-И-Екбер .....	107
Уторак, 15. јун 1389. – Битка на Косову .....	111
ГОСПОДАР СРБА (1389–1391) .....	119
Заплет 1389. године .....	119
Оспоравани и признати господар .....	128
Последња почаст кнезу Лазару .....	135
Губитак Скопља .....	139

БАЈАЗИТОВ ВАЗАЛ 1392–1393 .....	143
Губитак самосталности .....	143
Бајазитов притисак на вазале .....	148
Састанак у Серу .....	151
ПОСЛЕДЊЕ ГОДИНЕ .....	157
Угрожени владар 1394–1395 .....	157
Последњи отпор Вука Бранковића .....	160
Судбина Бранковића после Вуковог слома .....	165
Реч аутора	
ЗАОСТАВШТИНА ВУКА БРАНКОВИЋА .....	171
Списак скраћеница .....	173
Библиографија .....	175
Литература .....	177
Индекс .....	185
О аутору .....	191